

ÇİN KAYNAKLARINDAN T'UNG TIEN VE BUNUN TÜRK TARİHİ AÇISINDAN ÖNEMİ

Eyüp SARITAŞ*

T'ung Tien klasik Çin tarih kitapları arasında önemli bir yer tutan özel tarih kitabıdır. Çin hükümdarı Hsüen Tzung'ın saltanat döneminin (742-756) siyaseti, toplum hayatı, dini törenleri ve askerlik sistemi gibi kurumlan ile loponomi ve Asya kıtasında yaşayan çeşitli kabilelere ait bilgiler içeren T'ung tien. ayın zamanda bir Çin tarih külliyyatıdır.

Zamanın saray başbakanı Tu You bu eserin yazandır. Tu You'nırn diğeri adı Chiin Hsiang'dır. 734-812 yılları arasında yaşamıştır. Yeni T'ang Hanedanı Yıllığının (Hsin T'ang Shu) 147. bölümünde Tu You'nun biyografisi bulunmaktadır. Yüksek makamlara sahip olmuş bir aileye mensup olan Tu You, daha genç yaşındayken "Chin Kuan" ve "Wai Kuan" gibi önemli rütbelere yükselmiş ve bu arada Ling Nan ve Hnai Nau bölgelerinin üst düzey askeri komutanlığını da yapmıştır. Te Tzung, Hsün Tzung ve Hsien Tzung gibi Çin hükümdarları zamanında Çin'in önde gelen siyasetçisi, maliyecisi ve tarihçisi olarak da tanınır. Yeni T'ang Hanedanı Yıllığındaki Tu You'nun biyografisi sindeki kayda göre. Tu You yüksek bir makamda bulunmasına rağmen devamlı olarak kitap okurdu. T'ung Tien'i imparatora sunduğunda ondan büyük Övgüler almıştır.' Tu You kaymakam yardımcılığından başbakanlığa kadar yükselmiş, politika alanındaki yükseliş ve düşüşleri tam anlamıyla kavramış, para, tahıl, tuz ve demir işyeriyle ilgili yönetim işlerini de iyice Öğrenmiştir. D olayı siyi a onun politika ile ilgili zengin deneyimleri T'ung Tien'i tamamlamasında büyük katkıları olmuştur.

K'ai Yüen saltanat döneminin (713-741) son yıllarında tarihçi Liu Cluh çeşitli tarih belgelerinden faydalanarak 35 bölümden oluşan "Cheng Tien" adını verdiği bir tarih kitabı yazmıştı. İşte, Tu You. bu eseri incelemiş ve adigeçen eserin yetersiz olduğu sonucuna vararak, sayıca çok daha fazla tarih belgelerini kullanarak, 200 bölümden oluşan yeni bir tarih kitabı yazmıştır. Liu Chih'mn "Cheng Tien" adlı eseri temel alarak yazılan T'ung Tien hacim ve içerik açısından oldukça büyüktür². Tu You sözkonusu

* Arş. Görv., E. Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Ou Yang Hsiu-Sung Ch'i, *Hsin T'ang Shu (Yeni T'ang Hanedanı yıllığı)*, Chung Hua Shu Chü, Beijing, 1986, cilt xvi, bölüm 166, s.5089.

² Ou Yang Hsiu... a.g.c. s.5089.

kitabını yazmak için 30 yıldan fazla bir süre harcayarak eserini 801 yılında tamamlamıştır³.

Tu You kitabını yazarken "Shih Chi", "Han Sim", "Chin Shu", "Sung Shu", "Nan Ch'i Shu", "Bei Ch'i Shu", "Wei Shu" ve "Sui Shu" gibi resmi Çin yıllıklarından faydalanmış, bunun yanında "Sui Kuan Hsü Lü" "Sui Ch'ao Yi Li", "Ta T'ang Yı Li", "K'ai Yüen Li", "T'ai Tzung Cheng Yao" ve "T'ang Liu Tien" gibi klasik eserlere de müracaat etmiştir. T'ung Tien'in tamamlanması ile Çin'de biyografi yazarlığı ve tarihi olayları kaydetme konusunda Çin tarihçiliğinde yeni bir ekol başlatılmış oldu. T'ung Tien'in etkisiyle Çin kaynakları arasında önemli bir yer tutan "T'ung Ch'if ve "Wen Hsien T'ung K'ao" adlı eserler birbiri arkasından yazılmış, bu sayede Çin tarihinin çeşitli dönemlerinin sistem ve kurumlarının araştırılması için uygun bir ortam oluşmuştur. Tu You'ya göre, ülke yönetimi bakımından en çok önemli olan ekonomik durumdur. Bu yüzden yazar sözkonusu eserde ekonomik konulara büyük yer vermiştir. Dolayısıyla T'ung Tien'de en çok, çeşitli dönemlerin ekonomik durumlarını anlatan bölümler için özel bölümler ayrılmıştır. Kitapta bu tür konulara ağırlık verilmesinin bir diğer nedeni de, yazarının aynı zamanda iyi bir maliyeci olmasındandır, Tu You ekonomi tarihine çok önem vermiştir. Bu yüzden eserinde bu konuya daha fazla ağırlık vermiştir. Bu nokta onun ne kadar bilgili olduğunu göstermektedir⁴.

Toplam 208 bölümden oluşan T'ung Tien'de konular 9 büyük kısma ayrılmıştır:

1. Yiyecekler-20 bölüm.
2. Memur Seçme Sistemi-6 bölüm.
3. Meslekler-22 bölüm.
4. Törenler-100 bölüm.
5. Müzik-7 bölüm
6. Askerlik-15 bölüm
7. Cezalar-8 bölüm.
8. Yönetim Birimleri-14 bölüm.
- 9, Şuurları Koruma-16 bölüm.

Bu 9 bölüm de kendi aralanında küçük bölümlere ayrılmıştır. Bölümler açıklanırken çeşitli devirlerdeki durumları hakkında da bilgi verilmektedir. 9 Bölümün düzenlenme sistemi Tu You'nun siyasi fikrini de ortaya koymaktadır. Ona göre bir ülkede barış ve sükuneti sağlamak için halkın yiyecek ve giyecek ihtiyacının lam olarak sağlanması gerekmektedir. Halkın yiyecek ve giyecek gibi ihtiyaçları yeterince karşılandığı sürece onların medeni olmaları ancak mümkün olabilir⁵.

³ Cnang Ta K'e -Wang Hsü Kuang, *Chung kuo Li Shih Wen Hsien I işiten (Çin Tarihi Belgeler Bilimi)*, Shaanhsi JenMin Chiao Yü Ch'u Pan Shih, Hsi 'An, 1991, s.206.

⁴ Meng Ch'ing Yüen, *Chung Kuo Ku Tai Shih Ch 'ang Shih (Esli Çin Tarihi Hakkında Genel Bilgiler)*, Chung Kuo Ch'ing Nien Ch'u Pan Shih.Beijing, 1979, s. 168.

⁵ Tu You, *Tung Tien*, Chung Hua Shu Cim, Beijing, 1993, cilt 1, s. 2.

T'ung Tien ile diğer eski tarih kayıtları aynı değildir. Öyle ki astronomi, hukuk, Beş Element ve Budizm gibi konular diğer tarih kayıtlarına nazaran belli bir sistem dahilinde kaydedilmiştir.

T'ung Tien'de yer alan siyasi sistem, ekonomik oluşumlar ve yönetim birimlerinin kuruluşları gibi konular çok eski çağlardan itibaren ayrıntılı bir şekilde Tang hanedanı imparatoru Hsüen Tzung'un saltanat yıllarına (742-756) kadar Özetlenmiştir.

T'ung Tien çok fazla sayıda tarihi belge içermektedir. Öyle ki bu belgelerin pek çoğu bugün elimizde değildir. Cl'in (M.Ö.221-M.Ö.207), Han (M.Ö.206-M.S.229) ve Üç Devlet (220-280) döneminden itibaren alü hanedanlık boyunca, yaklaşık 900 tanhi belge T'ung Tien'den derlenmiştir. Bu nedenle klasik Çin tarihi araştırmaları açısından T'ung Tien çok değerli bir kaynaktır. Eserin hacminin dörtte birinden fazlası T'ung Hanedanı ile ilgilidir. Bu yönüyle de Kök Türk devri araştırmacıları için çok büyük bir önem arz etmektedir. Bunun yanında memur ve unvan kayıtları ve ticari belgelerle, özel şahıslara hitaben yazılan imparator fermanları, yönetim birimlerinin kanunları ve T'ien Pao saltanat yıllarının içeren (742-756) istatistik kayıtlarının hepsi birinci elden tarih belgeleridir. Yukarıda adı geçen belgeler T'ung hanedanı tarihini araştırmak isteyenler için ana kaynaklardır. Fakat bu belgeler tasedüfen seçildiği için kullanılırken çok dikkatli olmak gerekmektedir. Bazı önemli belgeler ise kullanılmamıştır. Bir kısmı belgeler de kontrol edilmeden esere alınmıştır. Örneğin askerlik sanatı ile ilgili kayıtlar bölümünde strateji ve taktik, savaş hilesi ve savaş yöntemlerine ilişkin konulara dikkat çekilmiş, askerlik sistemi ile ilgili konulara önem verilmemiştir. Diğer taraftan T'ung Tien sınır bölgelerinde yerleşik milletler ve diğer dış ülkelerin durumlarını aydınlatmaya ağırlık verilirken, savunma sistemleri ve teknikleri konusu ihmal edilerek herhangi bir kayıt verilmemiştir.

Sung Hanedanı (960-1279) tarihçilerinden Cheng Ch'iao ile Ma Tuan Lin, T'ung Tien'i temel alarak "T'ung Chih" ve "Wen Hsien T'ung K'ao" adlı ünlü eserlerini yazmışlardır. Bu kitapların da yazılmasıyla T'ung Tien de dahil olmak üzere "San T'ung (Üç T'ung: T'ung Tien, T'ung Chih ve Wen Hsien T'ung K'ao) deyimi kullanılmaya başlanmıştır. Sung, Yüen (1272-1368), Ming (1378-1644) ve Cl'ing (1644-1911) hanedanları döneminde T'ung Tien'in baskıları yapılmıştır. Bunlar arasında Cl'ing döneminde basılan "Chiu T'ang Pen" adını taşıyan nüshası en çok kullanılandır. Çin dışında, Kore'de basılan nüshası da kayda değer niteliktedir. Günümüzde mevcut en eski T'ung Tien nüshası Kuzey Sung dönemine (960-1127) ait nüsha Japonya Kraliyet Kitaplığında saklıdır. Bu nüsha 1981 yılında yeniden basılmıştır⁶.

T'UNG TIEN' TÜRK TARİHİ İLE İLGİLİ BÖLÜMLER

⁶ Wu Feng-Tsung T'ai Pen, *Chung Kuo Ta Pai K'e Ch'üen Shu, Chung Kuo Li Shih (Çin Ansiklopedisi-Çin tarihi cildi)*, Chung Kuo Ta Pai K'e Ch'üen Shu Ch'u Pan Shu, Beijing" 1994, s. 722-723

Türklerin en eski devirlerini oluşturan Hun döneminden başlayarak kök Türkler, Uygurlar ve bir kısım Kök Türk hakimiyeti altında bulunan bazı Batı Türkistan şehir devletleri baklanda pek çok kaydı bu eserde bulmak mümkündür. Söz konusu eser, Çin'in resmi yıllıkları arasında yer almamasına rağmen İslmiyetten önce Türk tarihinin çeşitli devirlerine dair oldukça ayrıntılı bilgiler içermektedir.

Toplanı 5 büyük ciltten oluşan T'ung tien'deki Türklerle ilgili tarih kayıtları beşinci ciltte yer almaktadır. Bu kayıtlar Hunlar, Kök türkler ve Batı Türkistan-Uygurlar olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır..

- a) Hunlar: Bu eserdeki Hun tarihi ile ilgili kayıtlar 194.-195. bölümlerde yer alır. Hunlar kısmı, onların ataları olduğu kabul edilen Tilerle başlatılmaktadır. Hunlar ar o dönemde Çin'in kuzeyinde yaşadıkları için, T'ung Tien Hun bölümünü "Kuzey Tiler I" başlığı ile başlatılmaktadır. Bu bölüm eserin 5302-5332. sayfaları arasındadır. 195. bölümde ise Kuzey Tiler 11 kısmında, Hunlar 11 (5333-5346) sayfaları ve Güney Hunlar hakkında kayıtlar vardır (5347-5464). 197. bölümde yaklaşık 3 sayfa Kao Ch'larla ilgili bilgiler bulunmaktadır (5398-5400).

Aynı bölümün 5401-5431. sayfaları arasındaki Kök türkler I, 198. bölümde kök Türkler 11 (5432-5461), 199. bölümdeki Kök Türkler III ise 5442-5463. sayfaları arasındadır.

Bu kitaptaki Hunlar ve Kök Türkler ile ilgili kayıtlar oldukça ayrıntılıdır. Kitabın bazı yerlerinde diğer Çin kaynaklarına atıflar yapılarak açıklamalar eklenmiştir. Şüphesiz, bu açıklama kısımları her bölümün sonundadır ve sonraki çağdaş tarihçiler tarafından, araştırmacılara kolaylık olması için eklenmiştir. Atıfta bulunulan tarih kitapları sadece resmi Çin yıllıkları olmayıp, bazı özel tarih kitapları da yer almaktadır.

199. bölümde ayrıca T'ien Le'lar (Tölesler), Hsüeh Yen T'uo'lar (Sir Tarduşlar), ve Pu Ku, T'ung Po, Pa Ye Kırlar (Bayırkıtlar). Hu Hsüeh ve A Ttiehler gibi Töles boyları ile ilgili kısa da olsa. kayıtlar bulunmaktadır.

200. bölümde bir Hun boyu olan Hsi'ler, Pa Hsi Mi'ler (Basmıllar). Uygurlar, Ku Li Han ve Chich Ku'lar (kırgızlar) gibi Türk boyları tanıtılmaktadır.

Yeni ve Eski T'ang Hanedanı Yıllıklarında Uygurlarla ilgili kayıtlar oldukça geniş olmasına rağmen, T'ung Tien'de Uygurlara sadece bir sayfa kaydın ayrılmış olması dikkat çekicidir. Diğer taraftan Pu Ku'lar, A Polar, Basmıllar ve Ku Li Hanlar ile ilgili T'ung Tien'de özel kısımlar yer alırken, bu boylar hakkında Eski ve Yeni T'ang Hanedanı Yıllıklarındaki bilgiler özel bölümler halinde olmayıp, dağınık bir şekilde bulunmaktadır.

Ülkemizde Orta Asya Türk tarihi ile meşgul olup da kaynak dili Çince olan tarihçiler, Çin kaynaklarındaki Türk tarihine ilişkin kayıtların sadece kendilerini ilgilendiren kısımlarını kullanarak araştırmalarını yapmaktadırlar. Oysa. gerek resmi Çin yıllıklarında ve gerekse özel Çin tarih kitaplarında Orta Asya Türklerinin siyasi ve kültür tarihlerine dair oldukça fazla miktarda kayıt bulunmaktadır. Üstelik bunların hiç

birisi sistematik bir biçimde dilimize çevriyip, diğer Türk tarihçi ve araştırmacıların istifadelerine henüz sunulmamıştır. Burada çalışma konusu yaptığımız T'img Tien'de yer alan Türk tarihinin çeşitli devirlerini kapsayan kısımlarının çevrilmesi kültür tarihimiz açısından son derece faydalı olacaktır. Bu sayede T'img Tien'de yer alan Türk tarihi ile ilgili bilgiler, resmi Çin yihklanndaki ve diğer dillerde yazılmış kayıtlarla karşılaştırma olanağı ortaya çıkacaktır. Böylelikle Orta Asya Türk tarihçiliği alanında önemli bir görev yerine getirilmiş olacaktır.